

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА І
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**РОЛЬ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ПРОТИДІ
ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ: ПОНЯТТЯ, ПРИЧИНИ,
НАСЛІДКИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 2 курсу 12-282 групи
Спеціальності 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»
Зорін Олег Олегович

Керівник: к.ю.н., доц. **Волкович О.Ю.**

Рецензент: адвокат, **Карпукін Ю.Ю.**

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Загальний аналіз економічної злочинності як суспільно небезпечного явища.....	9
1.1. Визначення і характеристика поняття «економічна безпека держави».....	9
1.2. Історико-правові аспекти діяльності спеціальних органів захисту економіки України за період незалежності.....	17
РОЗДІЛ 2. Загальнотеоретичний аналіз сучасного стану фінансової безпеки України.....	24
2.1. Аналіз причин та умов існування економічної злочинності в Україні.....	24
2.2. Аналіз сучасного стану економічної злочинності в Україні.....	31
РОЗДІЛ 3. Механізми протидії економічній злочинності в Україні.....	39
3.1. Шляхи вирішення та попередження проблеми економічної злочинності на території України.....	39
3.2. Бюро економічної безпеки як суб'єкт протидії фінансовим правопорушенням.....	44
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БЕБ України – Бюро економічної безпеки України.

ВВП – валовий внутрішній продукт.

ДФСУ – Державна фіскальна служба України.

ЕБД – економічна безпека держави.

ЗО – злочинна організація.

ЗУ – Закон України.

КВЕД – класифікатор видів економічної діяльності.

КК України – Кримінальний кодекс України.

НПА – нормативно-правовий акт.

НПУ, Нацполіція – Національна поліція України.

«ОБХСС» – (рос.) Отдел по борьбе с хищениями социалистической собственности.

ОЗГ – організована злочинна група.

ПК України – Податковий кодекс України.

СБУ – Служба безпеки України.

ВСТУП

Актуальність досліджень. Кримінал завжди був, є і, на жаль, буде залишатися тим явищем, яке постійно заважатиме повноцінному розвитку суспільства та існування держави. У деяких країнах рівень злочинності низький, але в більшості кримінал досяг таких масштабів, що по суті справи, деякі держави перетворилися на бандитські, а в органах державної влади «працюють», м'яко кажучи, не зовсім компетентні особи.

З розвитком суспільства паралельно, йдучи нога до ноги, розвивалась і злочинність. На кожен захід, який світова спільнота спрямовувала на боротьбу з криміналом, останній відповідав як зухвалими і необдуманими, так і більше інтелектуальними діями, так і з'явилася така категорія як економічна або, так звана – «білокомірцева» злочинність.

Явище економічної злочинності є одним з найменш кривавіших, але при цьому одним з найнебезпечніших видів кримінальної діяльності, так як негативні наслідки, як правило, настають для всієї країни, а не приватно для певної особи. Наносячи удари по економіці держави, остання втрачає все: як повагу від власного населення, так і від усієї світової спільноти.

Що стосується України, то в останні роки активно стали обговорюватися питання, щодо створення єдиної служби фінансових розслідувань, і ось прийняття спеціалізованого Закону України від 28.01.2021 р. започаткувало механізм створення Бюро економічної безпеки України. Дана обставина свідчить лише про одне – вітчизняна економіка не захищена належним чином і країна потребує нового компетентного органу, який був би у змозі впоратися із викликами сучасної злочинності і забезпечити надійний захист державної економіки, тому дослідження механізмів створення і майбутньої економіки, тому дослідження механізмів створення і майбутньої

діяльності Бюро економічної безпеки України як суб'єкта протидії фінансовим правопорушенням є особливо актуальним на теперішній час.

Науково-теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі фінансового права, банківського права, кримінології, криміналістики, соціології, кримінального права, інших галузей знань. На різних етапах проблему захисту державної економіки та протидії фінансовим правопорушенням вивчали такі вчені як: О.Ю. Волкович, О.М. Бандурка, Н.О. Гуторова, В.Я. Тацій, І.В. Пшеничний, О.Ю. Шостко, В.С. Буркаль, М.М. Олашина, В.В. Коваленко, Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, Н.В. Лісова, Г.В. Рибікова, В.В. Сучкова, Ю. В. Баулін, В. Т. Білоус, В.І. Борисов, В.В. Голіна, В.І. Шакур, І.М. Даньшин, О.М. Литвак, В.В. Сташис, М.І. Мельник та інші науковці і дослідники.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають під час створення та діяльності Бюро економічної безпеки України у протидії фінансовим правопорушенням.

Предмет дослідження – створення та діяльність Бюро економічної безпеки України, система захисту економіки держави.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є кримінологічний аналіз економічної злочинності як суспільно небезпечного явища, аналіз сучасного стану фінансової безпеки України і дослідження механізмів протидії економічній злочинності в Україні.

Відповідно до поставленої мети були означені наступні **завдання**:

- визначити і охарактеризувати поняття «економічна безпека держави»;
- описати історико-правові аспекти діяльності спеціальних органів захисту економіки України за період незалежності;
- провести аналіз причин та умов існування економічної злочинності в Україні;
- дослідити сучасний стан економічної злочинності в Україні;

- визначити шляхи вирішення та попередження проблеми економічної злочинності на території України;
- охарактеризувати Бюро економічної безпеки як суб'єкт протидії фінансовим правопорушенням.

Методи дослідження. Нами були використані наступні методи наукового пізнання: *метод аналізу* – був застосований в усіх розділах наукової роботи при дослідженні норм законодавства, юридичної наукової літератури та статистичних звітів державних органів з питань, що стосуються кримінальних правопорушень за видами економічної діяльності; *логіко-семантичний* – був використаний при дослідженні понятійного апарату (підрозділ 1.1); *історико-правовий метод* – застосовувався при дослідженні аспектів діяльності спеціальних органів захисту економіки України за період незалежності (підрозділ 1.2); *порівняльний* – був використаний при проведенні аналогії між вітчизняним та іноземним законодавством з питань боротьби з економічною злочинністю та при порівнянні вітчизняних та іноземних органів захисту економіки (підрозділи 1.2; 3.1; 3.2); *системно-структурний* – застосовувався при аналізі напрямів кримінальної діяльності організованих злочинних груп та організацій в економічній сфері (підрозділи 2.1; 2.2), при вивченні системи суб'єктів протидії економічній злочинності (підрозділ 1.2), а також при дослідженні напрямів вирішення та попередження проблеми економічної на території України (підрозділи 3.1; 3.2). При підготовці загальних висновків був використаний *метод узагальнення*.

Емпіричну базу дослідження складає проаналізована нами статистична інформація оприлюднена Офісом Генерального прокурора України за 2016-2020 рр..

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що нами на рівні науково-дослідницької роботи вперше було надано характеристику

Бюро економічної безпеки України як принципово новому органу захисту економіки держави та протидії фінансовим правопорушенням.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і аргументовані в науковій роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у *законотворчій діяльності* при внесенні змін та доповнень до чинного законодавства з питань протидії економічній злочинності в Україні; у *правоохоронній діяльності* при створенні або реформуванні органів із захисту економіки держави, а також для інформаційного та методичного забезпечення працівників правоохоронних органів; у *науково-дослідних роботах* при дослідженні явища економічної злочинності або системи суб'єктів із захисту економіки держави.

Апробація результатів дослідження. Основні положення наукової роботи оприлюднено на Четвертій Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Реформування правової системи України під впливом Євроінтеграційних процесів» (м. Херсон, 14 березня 2019 р.) і на XVII Міжнародній науково-практичній онлайн конференції «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє»: (м. Київ, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 26 листопада 2021 року).

Публікації. Основні положення наукової роботи відображено у двох тезах доповідей на науково-практичних конференціях:

Зорін О.О. Проблеми реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. *Матеріали Четвертої всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Реформування правової системи України під впливом Євроінтеграційних процесів»:* (м. Херсон, 14-15 березня 2019 року).

Зорін О.О., Волкович О.Ю. Бюро економічної безпеки як принципово новий суб'єкт протидії фінансовим правопорушенням. *Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної онлайн конференції*

«Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє»: (м. Київ, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 26 листопада 2021 року).

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел (46 найменувань). Загальний обсяг роботи – 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ЯВИЩА

1.1. Визначення і характеристика поняття «економічна безпека держави»

Однією з основних ознак будь-якої держави є наявність бюджетно-фінансової системи, тобто – визначеної економіки, а одним із завдань держави є захист власної економіки, тобто – здійснення заходів щодо підтримання її безпеки.

На Україні, як до, так і в період незалежності існувала й існує доволі таки немала кількість державних органів та служб, які покликані захищати національні і громадські інтереси у сферах економіки і фінансів, але, на жаль, визначення терміну «економічна безпека» не налічується в жодному вітчизняному нормативно-правовому акті.

Раніше питання щодо визначення тих чи інших понять на законодавчому рівні не було основним, що, на нашу думку, є недопустимим, але в останні роки все більше й більше науковців звертають увагу на понятійний апарат у вітчизняному законодавстві і це є цілком вірним, адже, наприклад, певний правоохоронний орган держави може провести величезну кількість заходів щодо документування кримінальної діяльності певної групи або об'єднання, а дійшовши до суду дана справа фактично «розсиплеться» через взагалі відсутність того чи іншого поняття в законодавчій базі. І все б нічого, але кримінал постійно еволюціонує і від крадіжок, угонів авто і рекету, яке було поширено з 90-х років минулого століття, бандити починають зазіхати на державні інтереси, особливо у галузях, що пов'язані з економікою, фінансами та оподаткуванням, тому відсутність визначення терміну «економічна безпека держави» серед нормативно-правових актів

України є дуже серйозною прогалиною, яка потребує негайного усунення.

Слід окремо зазначити, що особливо актуальним дане питання стає із прийняттям Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [25] від 28.01.2021 р. № 1150-IX і створенням однойменної служби – Бюро економічної безпеки України.

Зазначається, що: «Певна частина західних і вітчизняних кримінологів вважають, що поняття економічна злочинність зовсім не піддається чіткому визначенню (Х. Едельхорн, К. Свери, Ж. Коссон). Інші – впевнені, і з цим неможливо не погодитись, що розробка загальної дефініції можлива і необхідна для організації кримінологічних, соціологічних та кримінально-правових досліджень, для вжиття правових і організаційних заходів боротьби з нею (Д. Ді Дженаро, Е. Ветре)» [31, с. 227].

Так як вище ми зауважили, що визначення терміну «економічна безпека» відсутнє у законодавчій базі України, то ми вважаємо за доцільне звернутися до юридичної літератури та до праць науковців, які пов'язані з економічною безпекою держави.

Так, у навчально-методичному посібнику з економічної безпеки держави Живка З.Б. під економічною безпекою розуміється: «такий стан національної економіки, за якого зберігається стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і задовольняються потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [9, с. 9].

Л.С. Шевченко розкриваючи поняття економічної безпеки через призму національної безпеки зазначає наступне: «У найпершому наближенні економічна безпека держави означає захищеність усіх рівнів економіки країни від небезпечних дій, що можуть бути як наслідком свідомого впливу будь-якого чинника, так і стихійним напливом ринкових сил. Небезпечними можуть вважатися такі дії, які призводять до погіршення економічного стану країни у критичний рівень. Це може

бути, наприклад, таке погіршення умови життя, з яким населення не готове миритися і яке внаслідок цього може перетворитися на соціальний конфлікт, що загрожуватиме існуванню економічної та політичної систем» [10, с. 11].

О.М. Бандурка у своїй науковій праці «Економічна безпеки України: виклики та загрози» [8, с. 16] використовує визначення С. Лекаря: «Під забезпеченням національної економічної безпеки України слід розуміти цілеспрямовану діяльність державних і суспільних інститутів, а також громадян щодо виявлення та попередження загроз економічній безпеці особи, суспільства і держави та протидії цим загрозам як обов'язкову і неодмінну умову захисту національних економічних інтересів» [8, с. 16].

Окремої уваги заслуговує визначення, яке надає електронний ресурс «Енциклопедія сучасної України»: «Економічна безпека – складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб населення і держави; протистояння дестабілізаційній дії чинників, які створюють загрозу стійкому збалансованому розвиткові країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [11].

Що ж стосується визначення «фінансової безпеки», то воно є значно вужчим, ніж поняття «економічної безпеки» і розуміє під собою: «стан фінансово-кредитної сфери держави, що характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій та послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання та населення» [11].

Тобто, від фінансовою безпекою розуміється стан лише фінансово-кредитних відносин, а не економіки держави в цілому, як деякі вважають.

Також слід розділити визначення «економічної» і так званої «бізнесової» злочинності, адже перше поняття є значно ширшим. Бізнесова злочинність, як правило, включає в себе ту категорію кримінальних правопорушень, які вчиняються проти приватних підприємців, бізнесменів, тобто тих, які напряду не пов'язані з державою. До таких відносяться рейдерські захоплення підприємств, установ, організацій; в останні часи набирає обертів захоплення фермерських господарств або ж викрадення врожаю тощо.

З точки зору кваліфікації даних кримінальних правопорушень вони можуть бути позначені і як «кримінальні правопорушення проти власності», але ж фактично в їх основі лежить фінансова складова, отримання прибутків, що автоматично робить їх кримінальними правопорушеннями економічної спрямованості.

На підставі думок та поглядів вищезгаданих науковців можна зробити висновок, що економічна безпека держави повинна бути мало не основним напрямом діяльності як державних, так і громадських інститутів, адже від стану захищеності національної економіки залежить все: від потреб кожної особи окремо, так і питання існування суспільства й держави в цілому.

Також, ми можемо запропонувати власне визначення поняття «економічна безпека держави». На нашу думку, під економічною безпекою держави слід розуміти: стан національної економіки за якого держава має стабільні ступені захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз у галузях пов'язаних з економікою, бюджетом, фінансами та банківською діяльністю.

Для того, щоб більш докладніше зрозуміти сутність економічної безпеки держави слід виокремити ознаки останньої, описати її структуру та охарактеризувати її елементи.

Слід приділити увагу такій категорії як «критерій економічної безпеки»: «це ознака, за якою визначають стан і здатність суб'єкта суспільства протистояти загрозам чи проявам небезпеки» [9, с. 11].

Зазначається, що: «зادля прийняття державними органами обґрунтованих рішень потрібно проводити моніторинг індикаторів економічної безпеки, метою якого передусім було б фактичне відстеження, аналіз і прогнозування важливих економічних показників. Особливу увагу слід зосередити на таких індикаторах економічної безпеки:

- валовий внутрішній продукт (ВВП);
- темп інфляції;
- дефіцит бюджету;
- рівень безробіття;
- економічне зростання;
- рівень та якість життя;
- енергетична залежність;
- інтегрованість у світову економіку;
- сальдо експорту-імпорту;
- стан демографічних процесів;
- державний внутрішній і зовнішній борг;
- діяльність тіньової економіки» [9, с. 11].

Усі вищеперелічені елементи фактичного є якісними та кількісними показниками, від яких залежить стан економічної безпеки держави. Так, на прикладі взаємозв'язку нашої держави і вищезазначеними індикаторами, можна зробити висновок, що в Україні дуже слабка економіка, яка до того ж не захищена належним чином.

У своєму дослідженні Т.В. Сак сформувала перелік основних складових економічної безпеки України до яких віднесла наступні: «макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, соціальна, науково-технологічна, енергетична, демографічна складові» [30, с. 338].

Л.С. Шевченко зазначає, що: «концептуально вагомими у характеристиці економічної безпеки держави є такі її структурні поняття:

- об'єкти ЕБД — те, що безпосередньо потребує захисту і на що спрямовані дестабілізуючі дії. Треба зазначити, що проблема ЕБД має як власний об'єкт (економічну систему країни), так і об'єкти на стику з іншими можливими сферами: військовою, громадською, екологічною, інформаційною, криміногенною тощо. При цьому фізичні об'єкти ЕБД представлені матеріальними утвореннями в діапазоні «країна в цілому (державна) — сфери зовнішньоекономічних інтересів». Неречовими об'єктами ЕБД є цінності, потреби, інтереси, плани тощо, тобто елементи суспільної свідомості;

- суб'єкти ЕБД — держава в цілому або її структури, які організують захист об'єктів безпеки;

- загрози ЕБД — акції, події, явища або формалізована сукупність чинників, які містять у собі небезпеку і спрямовані на об'єкт захисту;

- джерела загроз — локалізовані в просторі і часі події небезпеки; вони можуть бути свідомими або стихійними; в цьому аспекті загрози розглядаються як суб'єктивні або об'єктивні;

- параметри (показники) ЕБД — вимірники, що кількісно характеризують безпеку і застосовуються для оцінки, моніторингу і прогнозування ЕБД. До найбільш загальних параметрів ЕБД належать:

- збитки — кількісний розмір економічних втрат у разі реалізації загроз;

- ризик — гіпотетичний (нормативний або максимальний) збиток, скоректований на вірогідність його реалізації;

- рівень ЕБД — інтегральний показник ЕБД, який у загальному вигляді відображає співвідношення сукупності усіх загроз і потенціалу захисту від них» [10, с. 15].

Підходячи до основного залишається визначити, що ж таке «економічна злочинність»? Загалом: «Під економічною злочинністю розуміють сукупність корисливих посягань, що спричиняють шкоду охоронюваним законом економічним інтересам суспільства і громадян унаслідок вчинення розкрадань, господарських і посадових злочинів» [19].

Також окремої уваги заслуговує таке поняття, як «практично економічна злочинність» під чим розуміється: «складна сукупність декількох десятків складів злочинів, що передбачені діючим Кримінальним кодексом України – вчинених шляхом розкрадань, укриття доходів від оподаткування, незаконного підприємництва, обману споживачів, контрабанди, фальшивомонетництво, шахрайство з фінансовими ресурсами та інших, що охоплюють усі галузі господарювання та сфери діяльності. Деякі автори відносять до економічних злочинів і корисливі посадові злочини, особливо хабарництво» [19].

Для більше ширшого розуміння поняття «економічна злочинність», на нашу думку, обов'язково слід виділити таку категорію, як тіньова економіка, тобто: «господарська, комерційна та економічна діяльність, здійснювана поза державним обліком і контролем. Тіньова економіка як складне системне соціально-економічне явище, охоплює всі сфери життєдіяльності держави та суспільства і включає процеси виробництва, розподілу, обміну, споживання товарів та послуг (не враховані офіційною статистикою і не оподатковані)» [11].

На думку, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-кримінологів для економічної злочинності притаманними є наступні риси:

«- кримінальні правопорушення пов'язані з професійною діяльністю в сфері економіки або діяльністю державних посадових осіб, які сприяють економічним злочинам і порушують норми професійної діяльності з метою одержання протиправних економічних вигод;

- особи, які займаються цією діяльністю, належать до економічної і політичної еліти, їх злочинні дії призводять до значної матеріальної шкоди» [31, с. 227].

Отже, під економічною безпекою держави ми пропонуємо розуміти стан національної економіки за якого держава має стабільні ступені захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз у галузях пов'язаних з економікою, бюджетом, фінансами, господарською та банківською видами діяльності.

Характеризуючи економічну злочинність ми виокремили такі її основні риси: кримінальні правопорушення в галузі економіки, як правило, пов'язані з професійною діяльністю посадових осіб, які виступають корумпованим елементом державного апарату; дана категорія є групою правопорушень, яка характеризується високим рівнем латентності; організований характер; опосередковано посягає на стан національної безпеки держави.

До основних індикаторів стану економіки країни і відповідно стану її захищеності слід відносити: валовий внутрішній продукт; рівень безробіття; рівень злочинності, зокрема, організованої та в галузях пов'язаних з господарською діяльністю; дефіцит бюджету; залежність країни від інших держав та міжнародних організацій; стан тіньової економіки; борг держави як внутрішній, так і зовнішній; якість роботи спеціальних органів із захисту економіки держави.

1.2. Історико-правові аспекти діяльності спеціальних органів захисту економіки України за період незалежності

Не дивлячись на те, що, як ми зазначали вище, поняттю «економічної безпеки» у вітчизняному законодавстві не приділено належної уваги, в Україні існувала й існує достатня кількість органів і служб щодо захисту економіки держави.

Керівництво держави в усі часи розуміло велике значення налагодженої та надійно захищеної системи фінансів, так як від економіки країни залежить і рівень життя населення, і боєздатність силових відомство, і роль України на міжнародній арені, загалом – усе! Принциповим, на нашу думку, є повний взаємозв'язок і взаємовіддача системи спецслужб із захисту економіки і, відповідно, самої системи економіки. Виконуючи завдання щодо протидії правопорушенням у сферах економіки і фінансів, службовці тим самим зміцнюють свою Батьківщину, а вона, у свою чергу, дбає про них.

Загалом же, як, так і в період незалежності, в Україні та в державах, у складі яких перебувала наша країна, велика роль відводилась саме ді компетентних органів та служб із захисту економічної складової держави. Наприклад, в Радянському Союзі велика роль відводилась відділам боротьби з розкраданням соціалістичної власності, більше відомим як «ОБХСС», які функціонували в органах внутрішніх справ у складі міліції. Фактично, це був елітний і дієвий підрозділ, так звані «білі комірці», до складу яких мріяла потрапити велика кількість оперативників інших відомств.

Звертаючись до історії сучасної України, то ще з 2013 року ініціювалась спроба заснувати спеціальну службу, яка була б відповідальна за протидію економічним правопорушенням. У період з 2013 до 2021 років розглядалась величезна кількість законопроектів, які підтримувались Європейським союзом та Сполученими штатами

Америци, щодо створення Служби фінансових розслідувань, і ось 28 січня 2021 року Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про Бюро економічної безпеки» [25].

Загалом, вітчизняна система служб з протидії економічним правопорушенням представлена наступними відомствами:

- Національною поліцією України: Департамент захисту економіки, який був ліквідований Постановою Кабінету міністрів України у 2019 р., нині частина функцій перейшла до Департаменту стратегічних розслідувань;

- Службою безпеки України: Департамент контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки та Департамент боротьби з корупцією та організованою злочинністю;

- Державною фіскальною службою України: податкова міліція, яка представлена Головним слідчим управлінням фінансових розслідувань, Головним управлінням боротьби з фінансовими злочинами та відповідними територіальними підрозділами.

На базі даних органів повинно бути сформоване Бюро економічної безпеки. Зараз ми розберемо кожен зі служб більш докладніше.

Департамент захисту економіки НПУ серед вище виокремлених нами служб, на нашу думку, був найбільш укомплектованим підрозділом. Але, з іншої сторони, його ліквідація була зумовлена низкою чинників. Зокрема, экс-прем'єр-міністр України Олексій Гончарук так прокоментував ліквідацію Департаменту захисту економіки НПУ: «... ця одіозна структура не захищала бізнес, а систематично заважала йому працювати. Найчастіше через суд отримували ухвалу на проведення слідчих дій і починали обшук: витягували з офісу комп'ютери, бухгалтерію, а з каси – гроші, документи. Через це паралізували роботу підприємств, а потім вимагали у бізнесу «викуп»» [35].

Тобто, фактично працівники поліції використовували закон у власних цілях і зловживали службовим становищем. Ліквідуючи Департамент захисту економіки Уряд хотів зменшити тиск на бізнес, але, на нашу думку, й після ліквідації нічого не змінилось так як функції колишнього Департаменту захисту економіки перейшли до новоствореного Департаменту стратегічних розслідувань, який був покликаний боротися з організованою злочинністю, у тому числі і з її економічною складовою.

Що стосується виокремлених нами підрозділів Служби безпеки України, то вони в межах визначеної компетенції повинні проводити контррозвідальні і оперативно-розшукові заходи щодо захисту економічного потенціалу України.

А загалом, характеризуючи Службу безпеки України, то даний підрозділ вже давно потребує реформування, так як дана служба повинна бути військовим органом державної безпеки, а не суб'єктом із протидії корупції та захисту економіки.

Із тим, що СБУ необхідно позбавити неприцільних їй функцій, згодні навіть деякі колишні співробітники служби. Так: «екс-заступник голови СБУ, а нині член експертної ради київського Центру досліджень армії, конверсії і роззброєння Олександр Скіпальський згадує у цьому контексті боротьбу із контрабандою та організованою злочинністю» [29]. Колишній голова служби безпеки Ігор Смешко також вважає, що: «СБУ – це національний контррозвідальний орган, від якого потрібно відтяти всю економічну та політичну складову. Якщо цього не буде зроблено, загроза державі – дуже суттєва» [7].

Що стосується податкової міліції, то одразу виникає велика кількість запитань, головним з яких є наступне: Чому повноваження податкової міліції закріплені в Податковому кодексу України, але в структурі Державної фіскальної служби України даний орган офіційно відсутній? Вище ми зробили припущення, що податкова міліція включає

в себе слідчі та оперативні підрозділи з протидії фінансовим правопорушенням, тому, скоріш за все, податкова міліція це узагальнена назва для оперативно-слідчих служб ДФС України.

Звернувшись до Податкового кодексу України, ми знаходимо підтвердження власним словам. У ст. 348 ПК України зазначено, що: «податкова міліція складається із спеціальних підрозділів по боротьбі з податковими правопорушеннями, що діють у складі відповідних контролюючих органів, і здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції [24].

Тією ж нормою законодавства визначені і завдання податкової міліції, якими є:

«- запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення;

- розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері;

- забезпечення безпеки діяльності працівників контролюючих органів, захисту їх від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків [24].

Зазначається наступне: «Спеціалізація кожної окремої структури була умовною та іноді полягала в «обгортці» – підставі, за якою проявляв активність певний правоохоронний орган. Тобто, узагальнюючи, СБУ проводила діяльність по захисту економіки в рамках питань національної безпеки, Національна поліція – в рамках боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, а податкова міліція – в рамках запобігання порушенням в бюджетній сфері і сфері оподаткування. В найгіршого випадку слідчі дії органів паралізували роботу комерційних структур, які не мали чітких «правил

гри» та перебували в очікуванні «удару» з усіх боків, з різними підставами» [36].

Можна стверджувати, що нашій державі необхідний принципово новий суб'єкт протидії економічним злочинам, так як діючі відповідні служби, вже достатньо заплямували свою репутацію а належної ефективності не показали.

Таким органом повинно стати Бюро економічної безпеки України, у однойменному законі визначене як: «центральный орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави» [25].

Не слід оминати увагою й міжнародний досвід у боротьбі з економічними правопорушеннями, зокрема, системи компетентних органів та служб.

Наприклад: «У Великій Британії функціонує Управління з боротьби з особливо небезпечними видами економічної злочинності, яке є підзвітним генеральному прокуророві і парламенту. Управління розслідує фінансові порушення, що перевищують 2 млн фунтів стерлінгів. До його головних завдань належать:

а) розробка методик розслідування складних економічних злочинів; організація збирання і обміну кримінальної інформації про діяльність у кредитно-фінансовій сфері;

б) розподіл і координація наявних сил і ресурсів;

в) прийняття заходів, що прискорюють розслідування і проведення заходів кримінального судочинства;

г) повторне розслідування у складних випадках;

г) документування доказів перед передачею справи до суду» [38, с. 185-186].

Якщо б взяти за основу дану модель, то на Україні доцільно було б створити орган із захисту економіки, який також займався б кримінальними правопорушеннями, сума збитків яких перевищували би

певну суму, а незначними правопорушеннями у даній галузі займалися б органи Національної поліції, але, знову ж таки, після чисток та реформувань.

Зазначається, що: «У Голландії під егідою міністерства юстиції було засновано офіс по виявленню незвичайних трансакцій. Це незалежний як від поліції, так і від судових органів орган, тому виявлена інформація не передається автоматично означеним органам. Незважаючи на це, файли офісу є поліцейськими файлами» [38, с. 189].

Фактично ж для скандинавських країн типу Фінляндії, Швеції, Ісландії даний орган, який є незалежним від держави може мати позитивні характеристики та дійсно ефективно діяти з попередження незаконної фінансової діяльності, але в Україні, на нашу думку, даний інститут би не зміг працювати через високий рівень корупції. Навіть, якщо б і був створений подібний офіс, то він різними важелями був би затиснутий, і став би вимушено працювати на кримінал або ж добровільно приєднався до нього.

Отже, донедавна вітчизняна система служб з протидії економічним правопорушенням була представлена Департаментом захисту економіки Національної поліції України, який був ліквідований у 2019 році; Департаментом контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки та Департаментом боротьби з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, але, за прикладами успішних країн в основі класичного органу держбезпеки повинна бути військова контррозвідка, а не економіка, тому дану службу пропонується реформувати і виділити з неї економічну складову; та податкова міліція у складі Державної фіскальної служби України, абстрактний орган без належного законодавчого закріплення.

Підсумовуючи, окремі працівники усіх трьох служб запламували свою репутацію тим, що прикриваючи свої дії інтересами держави із боротьби з економічною злочинністю фактично зупиняли роботу

підприємств, та в подальшому вимагали у керівників бізнесу викуп, що кидало тінь на всю систему органів захисту економіки України.

На нашу думку, ефективним би став орган який займався б кримінальними правопорушеннями, сума збитків яких перевищували би певну суму, а незначними правопорушеннями у галузі економіки займалися б органи Національної поліції, пройшовши певну підготовку та переатестацію.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз причин та умов існування економічної злочинності в Україні

Виділивши такі основні категорії як: економічна безпека, економічна безпека держави, економічна злочинність і тіньова економіка та описавши систему органів по боротьбі з економічними правопорушеннями ми переходимо, на нашу думку, до основного – дослідження і аналізу детермінантів економічної злочинності в Україні. Адже знаючи причини появи та умови існування певного виду злочинності можна виробити стратегію щодо її попередження та припинення.

Але перед подальшим дослідженням необхідно виділити ознаки, які притаманні економічній злочинності. Загалом: «До основних ознак, які характеризують сьогодні економічну злочинність, слід віднести:

1. Злочини, які вчинюються в економічній сфері, відносяться до групи високолатентних злочинів.
2. Шкода, яка заподіюється економічними злочинами суспільству, дуже значна.
3. Економічна злочинність значно більшою мірою, ніж кримінальна, здатна формувати напівкримінальний спосіб життя значної частини населення.
4. Економічна злочинність за своєю природою має майже повністю організований характер. Її можна визначити як новий якісний рівень групової професійної злочинності, що характеризується згуртуванням кримінального контингенту в межах регіону, країни з розподілом на ієрархічні рівні, з виділенням лідерів, які не беруть участі у конкретних злочинах, а здійснюють організаторські, управлінські, ідеологічні

функції; корупцією, тобто втягненням у злочинну діяльність відповідальних працівників апарату державних (у тому числі правоохоронних) органів для забезпечення безпеки і гарантій учасникам угруповань; монополізацією і розширенням сфер протиправної діяльності з метою одержання максимальних прибутків.

5. Економічна злочинність охоплює різні зловживання суб'єктів господарювання, що посягають на порядок управління економікою і складаються з множинності епізодів злочинів.

6. Економічна злочинність вчиняється в процесі професійної діяльності суб'єктів господарювання та службових осіб» [19, с. 263-264].

Уже можна зробити висновок, що економічні злочини це така категорія правопорушень, які потребують дуже серйозної підготовки для їх вчинення. З вищеперелічених ознак економічної злочинності ми виділяємо дві, на нашу думку, найбільш небезпечні: організований характер і багатоепізодність.

Важливою, на нашу думку, є географія економічних правопорушень. Так, наприклад: «кримінально карані діяння, пов'язані з господарською діяльністю, поширені у Східних регіонах країни, де сконцентрований основний фінансовий та виробничий потенціал країни. Третина з них вчиняється у Дніпропетровській, Харківській, Одеській областях, місті Києві. Злочини проти приватної власності частіше вчиняються у населених пунктах – місцях компактного проживання громадян» [18, с. 127].

Переходячи до характеристики детермінантів економічної злочинності їх одразу слід розділити на загальні, які описують причини та умови фінансової злочинності в усьому світі і спеціальні, або ж національні, що характеризують проблеми розвитку та існування даного суспільно-небезпечного явища на території нашої країни.

До загальних причин, у першу чергу, слід відносити: «швидке розширення міжнародних економічних і соціальних зв'язків;

підвищення прозорості кордонів національних держав; формування світових фінансових мереж; появу світових ринків як законної, так і незаконної продукції. З другого боку, це неспроможність окремих держав боротися з проявами транснаціональної економічної злочинності, а в деяких випадках – і відсутність бажання для вжиття контрзаходів з тією мотивацією, що транснаціональна економічна злочинність створює свій імідж як сила, здатна забезпечити робочі місця, добробут людей, підтримати громадський порядок» [27, с. 7-8] тощо.

Що стосується спеціальних причин, то виокремлюються наступні:

1) «Економічні умови. Саме в економіці виявляються суперечності, які формують корисливу протиправну мотивацію громадян. Непослідовні економічні реформи обумовили масове зупинення виробництва. За наявності офіційних перепон економіка почала реалізовуватися у неофіційному вигляді. Тож не дивно, що злочинність у економічній сфері швидкими темпами поширювалася, сягаючи 50-60% валового внутрішнього продукту» [18, с. 128];

2) «Загальна політична нестабільність, що нерідко виступає фактором циклічного посилення економічної кризи та безупинно створює загрозу втрати державою статусу гаранта економічної стабільності. Також виділяється відсутність політичної волі у формі справжньої зацікавленості значної частини представників державного апарату в ефективній боротьбі з такими базовими видами корисливих злочинів, як легалізація (відмивання) коштів або іншого майна, придбаного незаконним шляхом, монополістичні дії й обмеження конкуренції тощо» [19, с. 267];

3) До правових чинників, як правило, відноситься, велика кількість прогалин і «білих плям» у вітчизняному законодавстві, яке пов'язане з економікою та фінансами. Також відсутній дійсно дефективний

механізм притягнення винних до кримінальної відповідальності за економічні правопорушення.

Окремо виділяється: «кримінологічна непогодженість карного, цивільного та господарського законодавстві в частині, що ставиться до визначення бланкетних ознак окремих видів правопорушень» [19, с. 268];

4) Однією з умов є наступне: «Дослідники зазначають, що вже тривалий час у країні діють дві паралельні влади: офіційна та неофіційна. Остання формується на основі отриманої у протиправний спосіб власності. У представників такої кримінальної еліти посада виступає як засіб досягнення економічної мети — можливості користуватися та розпоряджатися державним майном і фінансами. Тож не дивним є прагнення такого криміналітету розширити свої можливості юридично. Особливо небезпечно це проявляється при нормативному перерозподілі Державного бюджету» [18, с. 129].

5) Слабка судово-правоохоронна система, яка й нині потребує значних змін та реформування;

Також окремо виділяються такі соціально-психологічні фактори як: «низький рівень правосвідомості; відсутність солідарності населення із кримінально-правовими заборонами за переважну більшість злочинів у сфері економічної діяльності; правовий нігілізм; критично низький рівень знання кримінально дієздатним населенням меж відповідальності за правопорушення у сфері економічної діяльності; втрата населенням довіри та готовності надавати підтримку правоохоронним органам, що займаються розкриттям і розслідуванням корисливих правопорушень» [19, с. 269];

До організаційних чинників фінансової злочинності науковці відносять: «відсутність державної системи кримінологічного моніторингу економіки; дефіцит ефективних способів розслідування економічних правопорушень; низький рівень координації діяльності

правоохоронних органів по боротьбі з корисливими злочинами; відсутність високоефективного механізму пошуку за кордоном (насамперед в офшорних зонах) і повернення незаконно надбаного і (або) вивезеного майна» [19, с. 269];

Також однією з основних гарантій безпеки для економічної злочинності в Україні є високий рівень корупції. За даними на 2020 рік, наша держава в рейтингу сприйняття корупції у світі посіла 117-те місце отримавши 33 бали зі 100 можливих [34], що вказує на надвисокий рівень корумпованості. Окремо виокремлюється, що «держава так і не змогла посилити контроль за фінансуванням політичних партій» [33], що може вказувати вказує на той факт, що влада розуміє зв'язок окремих політичних партій з криміналітетом, але, на жаль, нічого не може вдіяти.

Розглядаючи причини існування економічної злочинності в Україні через призму транснаціональної злочинності, що не є зайвим, В.С. Буркаль доводить, що: «однією з основних причин поширення транснаціональних зв'язків організованих злочинних угруповань сприяло саме середнє географічне розташування України, найбільша в Європі довжина кордонів (8215 км) у поєднанні зі складними соціально-економічними процесами як у нашій країні, так і у сусідніх державах, призвело до потрапляння країни в один з епіцентрів транснаціональних злочинних потоків» [4, с. 28], що відповідно посилює рівень фінансових і економічних правопорушень у нашій державі.

Досліджуючи сучасні умови існування економічної злочинності на території нашої держави, то однією з них є збройний конфлікт на сході нашої держави, який, зумовлює велику кількість державних закупівель озброєння як за кордоном, так і всередині країни, але фактично ж під подібного роду закупівлями відбувається привласнення державних коштів, що відповідно наносить потужний удар по економіці України.

Характеризуючи особу злочинця, який здійснює кримінальні правопорушення в галузях фінансів та економіки, його слід відносити до послідовно-криміногенного типу: «Особливо небезпечні злочинці, усталена злочинна діяльність яких має характер активної опозиції суспільству, його цінностям і нормам; вони наполегливо втягують у таку діяльність інших осіб, серед яких особливо слід виділити професійних злочинців, для яких кримінально карні дії є єдиним або головним джерелом існування. Для особливо небезпечних злочинців характерним є те, що сприятливі для здійснення злочинів ситуації вони активно створюють самі» [19, с. 86-87].

Якщо взяти до уваги типи особи злочинця, які пропонує В.В. Голіна, то характеризуючи наш тип, його можна назвати корисливим: «У поведінці якого виявляються корисливі, з метою наживи, тенденції, неповага до всіх форм власності, ігнорування встановлених у державі правил розподілу матеріальних цінностей (майна, капіталів, прибутків)» [18, с. 40].

Окрему увагу ми звертаємо на той факт, що у психології нашого типу злочинця переважає саме неповага до держави та, загалом, до інших осіб. Дані зловмисники вважають, що суспільство обділило їх тими чи іншими благами і реалізуючи свій злочинним умисел, таким чином, вони намагаються помститися всім іншим членам суспільства.

На нашу думку, в основі економічних та фінансових правопорушень лежить умисел з метою помсти. Ми можемо бачити, що подібні люди, як правило, не зупиняються ні на чому, бюджети розкрадаються все більше й більше.

Загалом, якщо брати економічні правопорушення, які є найбільш поширеними, як в усьому світі в цілому, так і в Україні окремо, до таких слід відносити:

- 1) корупційні правопорушення;

2) так зване – «рейдерство». В Україні, на нашу думку, дана проблема стоїть особливо гостро і, як правило, саме на Півдні нашої держави, на території Херсонської області. Велика кількість фермерських господарств і, відповідно, земель сільськогосподарського призначення, спонукає зловмисників до їх захоплення, як з використанням фізичної сили та підроблених документів, так і з використанням корупційного елемента в органах державної влади;

3) легалізація або відмивання, так званих, «брудних» коштів, тобто тих, які були отримані незаконним шляхом. Що стосується даного питання, то воно, як ми зауважили, стосується, у більшій мірі, діяльності злочинних угруповань, які легалізують свої злочинні кошти через підприємства, установи, організації, у тому числі і фіктивні, та в подальшому використовують їх або у законному бізнесі, або ж виводять за кордон для уникнення відповідальності, передбаченої вітчизняним законодавством;

4) використання бюджетних коштів у непередбачених законом цілях. Фактично ж даний вид правопорушень пов'язаний зі зловживанням службовим становищем і привласненням державних коштів, що може виглядати як розкрадання державного або місцевих бюджетів, або ж купівля тих чи інших товарів та послуг за бюджетні кошти, але у власних цілях, які не пов'язані з виконанням функцій держави.

5) правопорушення у галузі податків та зборів. Дана категорія правопорушень особливо поширена, але у порівнянні з вищеперерахованими, вони становлять менший рівень суспільної небезпеки;

6) економічні правопорушення у кіберпросторі. Дана категорія є дуже складною тому, що знаходячись в іншій країні, зловмисники через світову мережу Інтернет здійснюють хакерські атаки як на фінансово-кредитні установи, так і на установи та організації, які мають стратегічне

значення для оборонно-промислового комплексу, і тим самим завдають шкоду національним інтересам цілих держав. Через недосконалість системи протидії кіберзлочинності, зокрема й у економічній сфері, ризики стають знижуються до нуля.

Отже, провівши аналіз причин та умов існування явища економічної злочинності в Україні, ми можемо зробити наступні висновки.

Одним з основних детермінантів ми вважаємо високий рівень організованої злочинності, який, у свою чергу спонукає політичну нестабільність у країні та високий рівень корупції. Криміналітет, використовуючи своїх осіб у політичних партіях, які посіли посадові місця в органах державної влади розкрадає державний бюджет, здійснює рейдерські захоплення підприємств та в подальшому виводить «відмиті» кошти за кордон.

До окремих факторів ми відносимо: постійний розвиток комп'ютерних технологій, що відкриває шахраям нове поле для злочинної діяльності; географічне розташування України, яке активно в своїй діяльності використовують транснаціональні злочинні організації; відсутність взаємодії з правоохоронними органами за кордоном, зокрема, в офшорних зонах; збройний конфлікт на Сході України.

2.2. Аналіз сучасного стану економічної злочинності в Україні

Охарактеризувавши детермінанти економічної злочинності – причини її появи та умови існування як на території України окремо, так і в усьому світі в цілому, ми переходимо безпосередньо до аналізу сучасного стану кримінальних правопорушень у сфері економіки та фінансів у нашій державі.

Одразу слід зазначити, що така категорія як економічна злочинність виникала, існувала і розвивалася паралельно з державою та громадянським суспільством. Фактично, на кожен захід, який держава

направляла на захист власної економіки зловмисники відповідали новими та більш удосконаленими формами здійснення своєї кримінальної діяльності. Економічні правопорушення, як правило, є кінцевими в діяльності кожної злочинної організації, так як відмивання і легалізація кримінальних доходів є логічним завершенням роботи будь-якої злочинної корпорації, від невеликої ОЗГ, чисельністю до чотирьох осіб, до транснаціональної кримінальної спільноти, чисельністю в десятки тисяч осіб.

Як ми уже зазначали, економічні злочини є тією категорією для підготовки і здійснення яких повинна бути наявність організованої групи людей, тому, ми вважаємо, за доцільне проаналізувати кількість виявлених злочинних формувань за останні декілька років і також виокремити кількість ОЗГ та ЗО, які здійснювали свою кримінальну діяльність в галузях економіки або пов'язаних з фінансами.

Згідно до ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [26] від 30.06.1993 р. «під організованою злочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань» [26].

Також, у національному законодавстві розрізняються поняття «організована злочинна група» та «злочинна організація». Відповідно до статті 28 Кримінального кодексу України: «злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися

для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп» [17].

У статистичному звіті Офісу Генерального прокурора України про результати боротьби з організованими злочинними групами та злочинними організаціями зазначається:

- у 2016 році було виявлено 15 ОЗГ та ЗО у галузі економіки;
- у 2017 році було виявлено 16 ОЗГ та ЗО у галузі економіки;
- у 2018 році було виявлено 51 ОЗГ та ЗО у галузі економіки;
- у 2019 році було виявлено 31 ОЗГ та ЗО у галузі економіки;
- у 2020 році було виявлено 78 ОЗГ та ЗО у галузі економіки [32].

Як ми бачимо, з кожним роком зростає кількість кримінальних об'єднань, до сфери злочинних інтересів яких входить економіка. Загалом, подібні угруповання діють у взаємодії з корумпованими чиновниками з державного апарату, що ще більше посилює їх суспільну небезпечність і відповідно на цій підставі виникає велика кількість загроз та ризиків для економічної безпеки держави.

Загалом же за даними того ж звіту:

- у 2016 році було виявлено 136 ОЗГ та ЗО, із яких: 21 з міжрегіональними зв'язками, 4 з транснаціональними зв'язками і 6 сформованих на етнічній основі;
- у 2017 році було виявлено 210 ОЗГ та ЗО, із яких: 27 з міжрегіональними зв'язками, 11 з транснаціональними зв'язками і 9 сформованих на етнічній основі;
- у 2018 році було виявлено 288 ОЗГ та ЗО, із яких: 41 з міжрегіональними зв'язками, 17 з транснаціональними зв'язками і 7 сформованих на етнічній основі;

- у 2019 році було виявлено 293 ОЗГ та ЗО, із яких: 23 з міжрегіональними зв'язками, 6 з транснаціональними зв'язками і 11 сформованих на етнічній основі;

- у 2020 році було виявлено 377 ОЗГ та ЗО, із яких: 51 з міжрегіональними зв'язками, 11 з транснаціональними зв'язками і 36 сформованих на етнічній основі [32].

Можна зробити висновок, що фактично в Україні дуже суттєво зросла організована злочинність. До того ж спостерігається тенденція, що кількість ОЗГ та ЗО у галузі економіки та загальна кількість злочинних збільшується практично паралельно, що свідчить про взаємозв'язок злочинного світу з економікою України.

Окремо нами були виділені ОЗГ та ЗО, які сформовані за національною ознакою, мають транснаціональні і міжрегіональні зв'язки. Ми вважаємо, що подібні формування, як ніякі інші, можуть бути причетними до такого роду економічних правопорушень як відмивання грошей отриманих злочинних шляхом і наступним виводом їх за межі нашої держави. Вищезгадані ОЗГ та ЗО, як правило, мають досить міцні зв'язки за кордоном, і нерідко, навіть, контролюються звідти, що дозволяє майже безперешкодно переводити грошові кошти на рахунки в інших країнах. Також серед подібних угруповань зустрічаються і терористичні формування, що відповідно посилює загрозу національній безпеці України.

У статистичному звіті Офісу Генерального прокурора України про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності зазначається наступне:

- у 2016 році було обліковано 47 833 кримінальних правопорушень, із яких 2129 за незаконне використання бюджетних коштів;

- у 2017 році було обліковано 52 903 кримінальних правопорушень, із яких 3049 за незаконне використання бюджетних коштів;

- у 2018 році було обліковано 58 606 кримінальних правопорушень, із яких 2779 за незаконне використання бюджетних коштів;

- у 2019 році було обліковано 56 903 кримінальних правопорушень, із яких 2316 за незаконне використання бюджетних коштів;

- у 2020 році було обліковано 49 728 кримінальних правопорушень, із яких 3675 за незаконне використання бюджетних коштів [32].

Аналізуючи ж кількість облікованих кримінальних правопорушень за видами економічної діяльності, то за останні два роки вона спала, що є однозначно позитивним, але, з іншого боку, суттєво зросла кількість злочинів та кримінальних проступків щодо незаконного використання бюджетних коштів. Дана обставина повинна бути сигналом для держави, що необхідно посилювати контроль у бюджетній сфері, адже Державний бюджет фактично є однією з основних складових державної економіки і, якщо він активно розкрадається, при чому ж, посадовими особами, які були наділені повноваженнями щодо виконання функцій держави, це є неприпустимим і створює загрозу державі більшу ніж, навіть, терористичні об'єднання, які ми згадували вище.

Знову ж таки і кількість кримінальних правопорушень за незаконне використання бюджетних коштів, і кількість ОЗГ та ЗО у галузі економіки зростають паралельно, що свідчить про значне погіршення як економічної, так і криміногенної обстановки як всередині, так і поза межами України.

У статистичному звіті Офісу Генерального прокурора України про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності зазначається наступне:

- у 2016 році було обліковано 493 кримінальних правопорушення у сфері земельних відносин і 44 кримінальних правопорушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

- у 2017 році було обліковано 613 кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин і 30 кримінальних правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

- у 2018 році було обліковано 694 кримінальних правопорушення у сфері земельних відносин і 24 кримінальних правопорушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

- у 2019 році було обліковано 520 кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин і 14 кримінальних правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

- у 2020 році було обліковано 525 кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин і 5 кримінальних правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності [32].

Окремо ми виділили кількість облікованих правопорушень у сфері земельних відносин та сфері зовнішньоекономічної діяльності, так як вважаємо ці два напрями розвитку економіки України особливо ефективними і перспективними в майбутньому.

Ми бачимо, що за останні два роки суттєво впала кількість кримінальних справ, як у галузі земельних відносин, так і в галузі зовнішньоекономічної діяльності, у той же час в Україні постійно обговорюються проблеми рейдерських захоплень земель, посівів тощо. Що ж стосується зовнішньоекономічної діяльності, то даний напрям потребує значного контролю з боку органів захисту економіки держави.

На нашу думку, основною особливістю вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки в Україні є наявність збройного конфлікту на сході нашої держави.

З одного боку, дана обставина викликає, по більшій мірі, кримінальні правопорушення щодо національної безпеки, громадської безпеки та щодо порушення недоторканності державного кордону України, але всі дані діяння вчиняються, як правило, такими суб'єктами як: диверсанти; шпигуни; особи, для яких кримінальна діяльність є мало не способом їх життя, так звані – професійні злочинці; нелегальні мігранти тощо.

З іншого ж боку, поширюється така категорія як – розкрадання державних і місцевих бюджетів, що, у свою чергу, викликає зниження обороноздатності держави і що, як підсумок, може призвести до катастрофічних наслідків. І окремою особливістю цього є суб'єкти, а саме – державні службовці, громадські діячі, керівники та представники політичних партій.

Отже, провівши аналіз сучасного стану економічної злочинності в Україні, ми можемо зробити висновок, що кількість облікованих кримінальних правопорушень за видами економічної діяльності за останні два роки спала, але суттєво зросла кількість злочинів та кримінальних проступків щодо незаконного використання бюджетних коштів. Дана обставина повинна бути сигналом для держави, що необхідно посилювати контроль у бюджетній сфері.

Паралельно зростають кількість кримінальних правопорушень за незаконне використання бюджетних коштів і кількість організованих злочинних груп та злочинних організацій, як загалом, так і у галузі економіки, що свідчить про значне погіршення як економічної, так і криміногенної обстановки як всередині, так і поза межами України.

На нашу думку, держава повинна приділити увагу сфері земельних відносин та сфері зовнішньоекономічної діяльності, так, як ми вважаємо,

ці два напрями розвитку економіки України особливо ефективними і перспективними в майбутньому і при цьому особливо вразливими, як з боку зловмисників, так і з боку інших держав.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНИ

3.1. Шляхи вирішення та попередження проблеми економічної злочинності на території України

Одразу слід зауважити, що економічна або так звана «білокомірцева» злочинність є дуже складною категорією. Це не примітивні грабежі та вимагання, типу рекету, які були поширені в 90х рр. минулого століття. Для вчинення економічних правопорушень, на нашу думку, необхідні як високий рівень інтелекту організаторів і виконавців, так і наявність гарантій безпеки з боку корумпованої частини державного апарату. Тому й для протидії даному суспільно-негативному явищу необхідна чітко вироблена стратегія і комплекс як превентивних заходів, так і тактичних рішень щодо розшуку та повернення втрачених активів.

У своєму дослідженні І.М. Базарук зазначає, що: «Злочини економічної спрямованості вирізняються різноманітністю, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією злочинців до нових форм та методів підприємницької діяльності, опанування нових технологій здійснення господарських операцій. Через зміни соціально-економічних умов економічна злочинність постійно трансформується в нові види і форми, видозмінюються і засоби вчинення цих злочинів. Все це обумовлює постійну необхідність продовження досліджень з цієї проблематики і пошуків найбільш ефективних заходів протидії. Кожне дослідження економічної злочинності є новим і актуальним, оскільки в ньому враховуються її нові, останні тенденції попередження та боротьби з економічною злочинністю» [2, с. 6].

Основним і найбільш ефективним заходом, як не дивно, ми вважаємо – боротьбу з корупцією. Так як нами був виокремлений зв'язок між організованою злочинністю та економічною злочинністю не зайвим

буде звернутися до О.Ю. Шостка, який присвятив своє дослідження протидії організованій злочинності в європейських країнах, у тому числі, використовуючи й економічні аспекти.

У своєму дослідженні він зазначає наступне: «Невід’ємним елементом запобігання організованій злочинності є заходи мінімізації корупції. Зв’язок між організованою злочинністю і корупцією може бути подоланий шляхом подвійних зусиль: з одного боку, зусиллями громадянського суспільства за допомогою механізму соціального контролю і через більш ефективну роботу системи кримінальної юстиції – з другого боку. У цьому контексті життєво важливою є профілактика підкупу службовців. Доведено, що в багатьох європейських державах стратегії запобігання і протидії організованій злочинності розробляються з урахуванням корупційних ризиків» [39, с. 17].

Те ж саме стосується й профілактики та безпосередньо протидії економічній злочинності, адже без наявності корумпованого елемента практично жодне кримінальне правопорушення у фінансовій сфері було б неможливе.

Окремо слід виділити роботу з Класифікатором видів економічної діяльності, адже правильна організаційно-технічна та аналітична робота з даним класифікатором допоможе виявити і відповідно знизити ризики щодо порушення законодавства у відповідній сфері економічної діяльності.

Н.В. Лісова у своїй роботі зазначає, що: «Головне призначення КВЕД полягає у визначенні та кодуванні основних і другорядних видів економічної діяльності юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців. Крім того, КВЕД має забезпечувати статистичний облік підприємств та організацій за видами економічної діяльності; проводити державні статистичні спостереження економічної діяльності й аналізу статистичної інформації на макрорівні (складати показники національних рахунків – рахунків виробництва й

утворення доходу, таблиці «витрати–випуск»); зіставляти національну статистичну інформацію з міжнародною шляхом застосування єдиної статистичної термінології, статистичних одиниць і принципів визначення та змінення видів економічної діяльності підприємств й організацій» [21, с. 140]. Із чим ми повністю погоджуємось і акцентуємо увагу саме на інформаційно-аналітичній роботі компетентних працівників із цією базою даних.

В окремий напрям роботи слід виділити міжнародне співробітництво з питань попередження та протидії економічній організованій злочинності. До вирішення даної проблеми, яка є глобальною, повинна бути залучена вся світова спільнота. Як ми вже зауважили, діяльність усіх серйозних кримінальних формувань виходить за межі однієї країни тому, що зловмисники, як правило, «відмивають» свої кримінальні доходи в інших країнах для уникнення контролю з боку держави, де базується те чи інше формування.

Ефективним стане посилення співпраці вітчизняних правоохоронців з колегами із-за кордону, переважно, в офшорних зонах. На жаль, співпраця багатьох міжнародних договорів щодо протидії злочинності закріплена лише на папері, а на практиці реалізація даних угод потребує великої кількості як матеріальних, так і людських ресурсів.

Усе ж таки, основною проблемою протидії економічним та фінансовим правопорушенням є відсутність дієвого та єдиного нормативно-правового акту, який був би направлений безпосередньо на боротьбу з даними категоріями правопорушень. Усюди постійно кажуть про посилення боротьби з економічною злочинністю, здійснення заходів щодо захисту економіки держави, але ж у законодавстві ми не бачимо жодних змін. Беззаперечно, створення Бюро економічної безпеки є серйозним кроком, але даній службі буде потрібен ефективний процесуальний закон, без якого детективи нічого не зможуть зробити.

У своєму дослідженні О.Ю. Шостко враховуючи досвід зарубіжних країн з протидії проблемі економічній організованій злочинності зазначає наступне: «Самі по собі кримінально-правові норми не вирішують проблему боротьби з відмиванням грошей, їх повинні доповнювати запобіжні засоби, серед яких на перше місце виходить прозорість кредитно-фінансової системи. Зарубіжний досвід свідчить про необхідність запровадження системи законодавчих заходів щодо забезпечення державного контролю за операціями з грошима юридичних і фізичних осіб. І хоча у цьому разі обмежується інститут банківської і комерційної таємниці, більшість країн Європи свідомо йдуть на такий крок» [38, с. 182].

Позитивну роль відіграє прийнята Радою Європейського Союзу «Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму» [40].

Відповідно до ст. 7 вищевказаної Директиви: «Установи та особи, на яких поширюється дія цієї Директиви, мають застосовувати заходи належної обачливості щодо клієнтів у таких випадках:

- (а) при встановленні ділових стосунків;
- (b) при виконанні випадкових операцій за поточними рахунками (короткочасними депозитами) на суму 15000 євро та більше незалежно від того, чи проводиться операція одноразово, чи у кілька операцій, які видаються пов'язаними між собою;
- (c) коли є підозра у відмиванні коштів або фінансуванні тероризму незалежно від будь-якого часткового обмеження, винятку чи порогової величини;
- (d) коли існують сумніви щодо правдивості або відповідності раніше отриманих ідентифікаційних даних клієнтів» [40].

Знову ж таки, прийняття даної Директиви підтверджує ту обставину, що економічна злочинність. Переважно, є транскордонним явищем, яке посягає на безпеку економіки двох і більше країн. Причиною прийняття даної Директиви став зріст кількості випадків використання послуг кредитно-фінансових установ злочинцями для легалізації своєї кримінальної діяльності.

На практиці ж положення даної Директиви реалізуються наступним чином: «У багатьох європейських країнах запроваджена різна система інформування влади про підозрілі операції у кредитно-банківській сфері. Установа (або підрозділ), що створюється для збирання такої інформації, найчастіше називається центральним агентством. Воно може створюватись у рамках правоохоронних органів (наприклад, в Австрії, Данії, Ірландії, Швеції, Великій Британії, Італії), або судової системи (Люксембург, Португалія), або будь-якого адміністративного органу (Бельгія, Франція, Іспанія, Словенія). Крім того, у Фінляндії використовуються змішані структури. Кожен із зазначених підходів відповідає національним потребам, і ці структури функціонують настільки ефективно, наскільки кожна країна вважає необхідною та бажаною боротьбу з організованою злочинністю» [38, с. 183].

Як ми бачимо, увага загострюється на тому, що кожна країна індивідуальна та має свої особливості боротьби з різними видами злочинності. Наприклад, в Україні доцільно було б створити подібне «центральне агентство» як окрему службу, тобто – Бюро економічної безпеки України.

Загалом же, треба змінювати менталітет нашого населення, активно використовуючи при цьому засоби масової інформації, які, як ми бачимо, формують суспільну думку. Більшість людей просто не знає про вчинення фінансових махінацій у вищих ешелонах влади, вони не цікавляться цим, тому мають те, що мають.

Що стосується економічних правопорушень у кіберпросторі та протидії ним, то в доповіді Міжнародної організації кримінальної поліції зазначається: «У відповідь на зростаючу популярність криптовалют та можливості, які вони пропонують злочинним групам, Інтерпол, Європол та Базельський інститут з управління по черзі проводять глобальну конференцію з питань злочинності, пов'язаної з використанням криптовалют, зокрема відмивання грошей. Учасники збираються щорічно, щоб поділитися своїм останнім досвідом та побудувати державно-приватне партнерство, яке має важливе значення для боротьби з фінансовою злочинністю» [42].

В Україні також набирає обертів інформаційна кампанія Національної поліції та вищих навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України щодо протидій кібершахрайству та правопорушень, які вчиняються із використанням електронно-обчислювальних машин. Це однозначно є позитивним, так як громадяни дізнаються про нові види правопорушень, які можуть бути вчинені щодо них і знають як не стати жертвою інтернет-злочинців та діяти у відповідних ситуаціях.

3.2. Бюро економічної безпеки як суб'єкт протидії фінансовим правопорушенням

Як нами вже було неодноразово зазначено вище – створення спеціалізованої служби для протидії економічним та фінансовим правопорушенням такого як Бюро економічної безпеки України, було вимогою не тільки сучасного світу, але й нинішнього стану захищеності вітчизняної економіки, а точніше його відсутності. Вище нами була проаналізована статистика, офіційно оприлюднена Офісом Генерального прокурора України щодо вчинених кримінальних правопорушень у галузях економіки та фінансів за 2016-2020 роки і нами був зроблений висновок, що ситуація, м'яко кажучи жахлива, тому реформування

старих органів захисту економіки і створення принципово нового органу захисту економіки є необхідним.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»: «Бюро економічної безпеки України - це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави [25].

Згідно ст. 4 того ж Закону: «Основними завданнями Бюро економічної безпеки України є:

1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних;

2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення;

3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки;

4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому;

6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності;

7) виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги;

8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки» [25].

Як ми одразу бачимо з переліку завдань БЕБ України, основна увагу буде приділятися не тільки оперативно-слідчим підрозділам, як у більшості правоохоронних органів нашої держави, але й кримінальному аналізу.

Беззаперечно позитивним є акцентування уваги аналітиків БЕБ України на роботу з виявлення та оцінки ризиків, які загрожують національній безпеці України. Дана обставина, як ми вважаємо, повинна стати основним напрямом роботи нової служби. Цьому є наступні причини:

1) найперше і найголовніше, інформаційно-аналітична робота компетентних працівників буде зменшувати тиск на роботу інших підрозділів, зокрема, оперативно-слідчих. Відповідні загрози, як ми розуміємо, будуть виявлятися і припинятися без заведення справ про кримінальні правопорушення. Це, скоріш за все, будуть рекомендації та поради органам виконавчої влади вищого рівня та органу законодавчої влади України;

2) робота БЕБ України буде відбуватися не лише на етапі досудового розслідування, але й як превентивні та профілактичні заходи, що, знову ж таки, зменшить тиск на судово-правоохоронну систему в цілому;

3) даний вид діяльності допоможе прослідкувати корупційні зв'язки злочинних груп та організацій з представниками державного апарату, які в подальшому можуть бути занесені до баз даних, які формує БЕБ України і, відповідно, той чи інший чиновник, вже офіційно буде мати «заплямовану» репутацію;

4) Робота БЕБ України буде спрямована також на попередження правопорушень.

Окремої увагу заслуговує – застосування ризик-орієнтованого підходу відповідно до ст. 12 ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» [25].

Зазначається, що: «Комплекс заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки включає збирання, обробку, оцінювання та аналіз інформації щодо результатів діяльності Бюро економічної безпеки України, контролюючих органів та державних органів, що провадять діяльність у сфері протидії кримінальним правопорушенням та запобігання загрозам економічній безпеці держави, а також затвердження за результатами такого аналізу відповідних заходів для мінімізації та усунення ризиків у сфері економіки» [25].

На нашу думку, службовці БЕБ України у взаємодії з іншими правоохоронними органами повинні здійснювати як аналітичне, так і оперативне супроводження будь-яких угод, які мають вплив на економіку держави.

Дане тактичне рішення дійсно допоможе уникнути загроз для економіки України і паралельно збереже людські і матеріальні ресурси, які б були потрібні в майбутньому, якщо б та чи інша угода нанесла удар по економіці держави.

У своєму інтерв'ю директор БЕБ України Вадим Мельник зазначив, що: «Бюро цікавить не так конкретний бізнес, який користується незаконною схемою, як сама схема. Тому, що нею користуються, наприклад, 100 підприємств. Ліквідовуючи ці незаконні схеми ми відразу всі 100 підприємств ставимо в рівні умови, й потім пропонуємо їм сплачувати податки до бюджету, які вони не сплатили» [22]. Тобто, знову, як ми зауважили, акцент буде робитися саме на кримінальному аналізі.

Знову ж таки Вадим Мельник зазначає: «Я б визначив аналітику трьох рівнів: стратегічну, оперативну й тактичну. Реакція на будь-які заяви, конкретні кейси — це тактична аналітика. А стратегічна й оперативна аналітика — їх залучають, коли потрібно спрацювати на випередження. Знайти ситуацію і направити роботу, зокрема детективів, у потрібному напрямку, щоб локалізувати негативні явища, які

відбуваються в економіці держави» [22], що свідчить про тісний зв'язок та обмін інформацією між інформаційно-аналітичними та слідчо-оперативними підрозділами.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»: «Джерелами інформації, необхідної для проведення комплексу заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки, є, зокрема, звітність з протидії кримінальним правопорушенням та запобігання загрозам економічній безпеці держави, аналітичні огляди та довідки учасників комплексу заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки, відповіді учасників комплексу заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки на запитальники Бюро економічної безпеки України, результати вибіркового аналізу судових рішень у кримінальних провадженнях, результати наукових досліджень, результати моніторингу громадської думки» [25].

Зазначається наступне: «За даними парламентського комітету з питань фінансів, податкової та митної політики, у 2019 році в Україні щодня проводилося 183 арешти майнових об'єктів та 200 обшуків. У результаті за рік відбулося 67 тис арештів майнових об'єктів та 70 тис обшуків. Силовики та податківці спочатку порушували фіктивні кримінальні справи, а потім пропонували підприємцям незаконні методи їх закриття. За словами авторів законопроекту, з появою БЕБ у країні має зменшитися тиск на бізнес» [6].

Голова комітету Верховної ради України з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев зазначив, що: «Новий орган буде аналітичним і виявлятиме системні злочини. Він буде працювати з базами даних, а не займатися оперативно-розшуковими заходами чи проведенням обшуків в офісах» [6].

Тобто, як ми вже зауважили акцент роботи Бюро буде саме на аналітичному напрямі і головним завданням усе ж таки буде – виявити, попередити та прийняти заходи щодо унеможливлення цього у

майбутньому, а не виявити, задокументувати, направити справу до суду і зробити собі показник роботи.

Піднімаючи питання впливу БЕБ на бізнес, то слід зауважити, що держава робить акцент саме на тому, щоб Бюро діяло не проти підприємців, а навпаки підтримував їх. Зазначається, що: «Діяльність БЕБ сприятиме налагодженню партнерських відносин між бізнесом та контрольними органами, ефективності дій єдиного правоохоронного органу з боротьби зі злочинами у сфері економіки та підвищенню позиції України в рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business» [6].

Загалом: «Рейтинг Світового банку Doing Business – це інтегрований показник, якій вираховується за результатами щорічного дослідження, що оцінює простоту ведення підприємницької діяльності за десятьма показниками у 190 країнах світу. Чим менше показник, тим вище місце країни у Рейтингу» [1].

Зазначається, що: «Ідея ліквідації податкової міліції є позитивною з огляду на низьку ефективність цього органу при завданні ним значного тиску на бізнес. Загалом статистику ефективності правоохоронних органів у розрізі кількості обвинувальних актів на кількість зареєстрованих проваджень можна вважати низькою» [5].

Окремо слід виділити напрям роботи БЕБ у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, щодо попередження та виявлення ризиків у міжнародних угодах, однією зі сторін в яких є держава Україна, або уповноважені на це органи.

Цікавою є думка, представлена у статті В. Черкашина – старшого аналітика з податкових питань Інституту соціально-економічної трансформації: «... чітке визначення підслідності БЕБ – як головного борця з явищем (максимально захистити зовнішньоекономічну діяльність від втручання СБУ і Нацполіції)» [3].

Тобто, держава, скоріш за все, прагне не створити єдиний орган фінансових розслідувань, а ліквідувати підрозділи захисту економіки в

Службі безпеки України, Державній фіскальній службі України та Національній поліції України, які вже остаточно довели свою неспроможність діяти на благо держави та українського народу, а працювати переслідуючи лише власні корупційні цілі.

Як ми вже зауважили вище, в Україні доцільно було створити не єдиний орган фінансових розслідувань типу Бюро економічної безпеки, а спеціальну службу, яка б займалася розслідуванням кримінальних правопорушень економічної спрямованості, які б мали або особливий ступінь суспільної небезпечності або ж ті, в яких сума збитків була б дуже значна. А підслідність щодо дрібних фінансових правопорушень можна було б передати до реформованих і компетентних органів Національної поліції України.

Проаналізувавши створення Бюро економічної безпеки України як принципово нового суб'єкта протидії фінансовим правопорушенням, ми можемо стверджувати, що вітчизняна система органів захисту економіки вже давно потребує корінних змін, і прийняття Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [25] поклало початок цим змінам.

Основна увага в діяльності новоствореного органу буде приділятися кримінальному аналізу з виявлення та оцінки ризиків, які загрожують економіці України. Акцент буде зроблений, більшою мірою, на системні кримінальні правопорушення, а головним завданням буде – виявити, попередити та не допустити в майбутньому.

Тобто, БЕБ України, враховуючи його завданням вже розглядається не як караючий орган типу податкової міліції або органів захисту економіки Нацполіції України, а як служба, що намагається проаналізувати, виявити ризики, оцінити все і надати відповідні рекомендації, але при цьому не слід забувати, що Бюро це орган досудового розслідування із правом здійснення оперативно-розшукової діяльності.

ВИСНОВКИ

Провівши кримінологічний аналіз економічної злочинності як суспільно небезпечного явища, аналіз сучасного стану фінансової безпеки України і дослідивши механізми протидії економічній злочинності в Україні, ми можемо зробити наступні висновки.

1. Під економічною безпекою держави ми пропонуємо розуміти стан національної економіки за якого держава має стабільні ступені захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз у галузях пов'язаних з економікою, бюджетом, фінансами, господарською та банківською видами діяльності.

2. Характеризуючи економічну злочинність ми виокремили такі її основні риси: кримінальні правопорушення в галузі економіки, як правило, пов'язані з професійною діяльністю посадових осіб, які виступають корумпованим елементом державного апарату; дана категорія є групою правопорушень, яка характеризується високим рівнем латентності; організований характер; опосередковано посягає на стан національної безпеки держави.

3. До основних індикаторів стану економіки країни і відповідно стану її захищеності слід відносити: валовий внутрішній продукт; рівень безробіття; рівень злочинності, зокрема, організованої та в галузях пов'язаних з господарською діяльністю; дефіцит бюджету; залежність країни від інших держав та міжнародних організацій; стан тіньової економіки; борг держави як внутрішній, так і зовнішній; якість роботи спеціальних органів із захисту економіки держави.

4. Донедавна вітчизняна система служб з протидії економічним правопорушенням була представлена Департаментом захисту економіки Національної поліції України, який був ліквідований у 2019 році; Департаментом контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки та Департаментом боротьби з корупцією та

організованою злочинністю Служби безпеки України та податковою міліцією у складі Державної фіскальної служби України.

5. Ефективним би став орган який займався б кримінальними правопорушеннями, сума збитків яких перевищували би певну суму, а незначними правопорушеннями у галузі економіки займалися б органи Національної поліції, пройшовши певну підготовку та переатестацію.

6. Одним з основних детермінантів економічної злочинності в Україні ми вважаємо високий рівень організованої злочинності, який, у свою чергу спонукає політичну нестабільність у країні та високий рівень корупції. До окремих факторів ми відносимо: постійний розвиток комп'ютерних технологій, що відкриває шахраям нове поле для злочинної діяльності; географічне розташування України, яке активно в своїй діяльності використовують транснаціональні злочинні організації; відсутність взаємодії з правоохоронними органами за кордоном, зокрема, в офшорних зонах; збройний конфлікт на Сході України.

7. Кількість облікованих кримінальних правопорушень за видами економічної діяльності за останні два роки спала, але суттєво зросла кількість злочинів та кримінальних проступків щодо незаконного використання бюджетних коштів. Дана обставина повинна бути сигналом для держави, що необхідно посилювати контроль у бюджетній сфері.

8. Паралельно зростають кількість кримінальних правопорушень за незаконне використання бюджетних коштів і кількість організованих злочинних груп та злочинних організацій, як загалом, так і у галузі економіки, що свідчить про значне погіршення як економічної, так і криміногенної обстановки як всередині, так і поза межами України.

9. На нашу думку, держава повинна приділити увагу сфері земельних відносин та сфері зовнішньоекономічної діяльності, так, як ми вважаємо, ці два напрями розвитку економіки України особливо

ефективними і перспективними в майбутньому і при цьому особливо вразливими, як з боку зловмисників, так і з боку інших держав.

10. Ефективними напрямами роботи з протидії економічній злочинності ми вважаємо: міждержавне співробітництво з правоохоронними органами інших держав, у першу чергу, офшорних зон; протидію корупції; роботу з Класифікатором видів економічної діяльності, адже правильна організаційно-технічна та аналітична робота з даним класифікатором допоможе виявити і відповідно знизити ризики щодо порушення законодавства у відповідній сфері економічної діяльності; створення та прийняття спеціалізованого нормативно-правового акту із захисту державної економіки; посилення контролю за послугами кредитно-фінансових установ.

11. Проаналізувавши найбільш ефективні, з нашої точки зору, заходи із захисту економіки, ми можемо стверджувати, що, у першу чергу, Україна потребує дієвого органу, який був би покликаний протидіяти кримінальним правопорушенням економічного характеру. Таким органом повинно стати Бюро економічної безпеки, яке нині перебуває у стадії створення.

12. Основна увага в діяльності БЕБ України буде приділятися кримінальному аналізу з виявлення та оцінки ризиків, які загрожують економіці України. Акцент буде зроблений, більшою мірою, на системні кримінальні правопорушення, а головним завданням буде – виявити, попередити та не допустити в майбутньому.

13. Тобто, БЕБ України, враховуючи його завдання вже розглядається не як караючий орган типу податкової міліції або органів захисту економіки Нацполіції України, а як служба, що намагається проаналізувати, виявити ризики, оцінити все і надати відповідні рекомендації, але при цьому не слід забувати, що Бюро це орган досудового розслідування із правом здійснення оперативно-розшукової діяльності.

14. Але, усе ж таки, ми пропонуємо створити в Україні не єдиний орган фінансових розслідувань типу Бюро економічної безпеки, а спеціальну службу, яка б займалася розслідуванням кримінальних правопорушень економічної спрямованості, які б мали або особливий ступінь суспільної небезпечності або ж ті, в яких сума збитків обраховувалася в особливо великих розмірах. А підслідність щодо дрібних фінансових правопорушень можна було б передати до реформованих і компетентних органів Національної поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд «Місце України у рейтингу світового банку «Doing business» // *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cd60d26-fa44-481c-bb2a-1b28c713081f&title=AnalitichniiOgliadmistseUkrainiUReitinguSvitovogoBankudoingBusiness> (дата звернення: 15.10.2021 р.).
2. Базярук І.М. Економічна злочинність та її ознаки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. №2. С. 1-7.
3. Боротьба із контрабандою: поки що перемагають контрабандисти // *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/24/675318/> (дата звернення: 15.10.2021 р.).
4. Буркаль В.С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2019. 234 с.
5. Бюро економічної безпеки: неефективність у спадщину // *Юридична газета Online*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-neeftivnist-u-spadshchinu.html> (дата звернення: 15.10.2021 р.).
6. Бюро економічної безпеки: як зміниться взаємодія держави з платниками податків // *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/regulation/2021/06/29/675208/> (дата звернення: 15.10.2021 р.).
7. Від СБУ слід відтяти всі економічні та політичні складники – інакше є загроза державі. URL: https://zik.ua/news/2018/03/29/smeshko_vid_sbu_slid_vidtyaty_vsi_ekonomi

chni ta politychni skladnyky inakshe 1295637 (дата звернення: 01.10.2021 р.).

8. Економічна безпека держави в контексті національних інтересів: *збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 23 квітня 2021 р.). МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків: ХНУВС, 2021. 174 с.

9. Економічна безпека держави: навчально-методичний посібник / Живко З.Б., Черевко О.В., Копитко М.І., Зачосова Н.В., Живко М.О., Серета В.В., Занора В.О., Бієвець А.В.; за ред. Живко З.Б. Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с.

10. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін. за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.

11. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua> (дата звернення: 01.10.2021 р.).

12. Зорин Г.А. Транснаціональная преступность и средства противодействия. *Материалы международной научной конференции*. Ухань: Китайский Южно-Центральный университет экономики и права, 2002. С. 20-36.

13. Зорін О.О. Проблеми реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. *Матеріали Четвертої всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Реформування правової системи України під впливом євроінтеграційних процесів»*: 14–15 березня 2019 р. Херсон: Гельветика, 2019.

14. Зорін О.О., Волкович О.Ю. Бюро економічної безпеки як принципово новий суб'єкт протидії фінансовим правопорушенням. *Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції онлайн «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє»*: 26 листопада

2021 р. Київ. Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2021.

15. Иншаков С.М. Зарубежная криминология: Учеб. пособие для вузов. 2-е изд. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 383 с.

16. Криминология: Учебник / А.И. Гуров, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунеев и др.; под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой, проф. В.В. Лунеева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 640 с.

17. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення:) (дата звернення: 17.10.2021 р.).

18. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / М.Ю. Валуйська, В.В. Голіна, І.М. Даньшин та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.

19. Криминологія: Підручник / Ю.В. Нікітін, Л.С. Сміян, П.Г. Хоменко та ін.; за заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна. Київ: Національна академія управління, 2010. 496 с.

20. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 15.10.2021 р.).

21. Лісова Н.В. Запобігання злочинам у сфері економічної діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 134-144.

22. Мельник назвав дві складові в організації роботи Бюро економічної безпеки // *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3325113-melnik-nazvav-dvi-skladovi-v-organizacii-roboti-buro-ekonomichnoi-bezpeki.html> (дата звернення: 15.10.2021 р.).

23. Міжнародне право: підручник / В.А. Ліпкан, В.Ф. Антипенко, С.О. Акулов та ін.; за заг. ред. В.А. Ліпкана. Київ: КНТ, 2009. 752 с.
24. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 15.10.2021 р.).
25. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 21.10.2021 р.).
26. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення: 20.10.2021 р.).
27. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2000. 16 с.
28. Репецкая А.Л. Транснациональная организованная преступность: учебное пособие. Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2005. 215 с.
29. РЕФОРМА СБУ: Експерти розповіли, якою має бути спецслужба. URL: <https://tsn.ua/politika/reforma-sbu-yako-yu-maye-buti-specsluzhba-957545.html> (дата звернення: 01.10.2021 р.).
30. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 336-340.
31. Скалозуб Л.П., Василичук В.І. Проблеми визначення поняття економічної злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1 (2). С. 223-233.
32. Статистична інформація – Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 16.10.2021 р.).

33. Україна опустилася в рейтингу сприйняття корупції // *«Українська правда»*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238184/> (дата звернення: 16.10.2021 р.).

34. Україна піднялася в індексі сприйняття корупції // *«Українська правда»*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/01/28/7281469/> (дата звернення: 16.10.2021 р.).

35. Уряд ліквідував Департамент захисту економіки. // *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kabinet-ministriv-ukrayini-likviduvav-ubez> (дата звернення: 01.10.2021 р.).

36. Чим буде займатися новостворюване Бюро економічної безпеки? // *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/byuro-ekonomichnoyi-bezpeky/31478814.html> (дата звернення: 01.10.2021 р.).

37. Чорний ринок зброї в Україні: де, скільки і чому? // *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38761642> (дата звернення: 01.10.2021 р.).

38. Шостко О. Ю. Зарубіжний досвід протидії організованій злочинності у сфері економіки. *Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні*. Харків, 2002. Вип. 3. С. 177–195.

39. Шостко О.Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2010. 38 с.

40. Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32005L0060> (дата звернення: 17.10.2021 р.).

41. Economic crime // *Europol*. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/economic-crime> (дата звернення: 21.10.2021 р.).

42. Fraud and economic crime // *The Crown Prosecution Service*. URL: <https://www.cps.gov.uk/crime-info/fraud-and-economic-crime> (дата звернення: 17.10.2021 р.).

43. Our role in fighting financial crime // *INTERPOL | The International Criminal Police Organization*. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Financial-crime/Our-role-in-fighting-financial-crime> (дата звернення: 16.10.2021 р.).

44. Racketeer Influenced and Corrupt Organizations (RICO) Law. URL: <https://www.justia.com/criminal/docs/rico/> (дата звернення: 21.10.2021 р.).

45. Волкович О.Ю., Зорін О.О. Правове регулювання міжнародних валютно-фінансових відносин: проблеми та перспективи розвитку. *Матеріали конференції: Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя, м. Дніпро, 3-4 травня*. С. 77-80.

46. Volkovych Olena. Actual issues of introduction of anticorruption policy of the state: the administrative-legal aspect of Ukraine and international experience. *East European Scientific Journal, Warsaw, Poland*. Т. 8. № №6 (46). Р. 42-47. URL: https://eesa-journal.com/wp-content/uploads/EESA_June8.pdf (дата звернення: 16.10.2021 р.).